

УДК 378.015.31

**ЧИННИКИ РУЙНАЦІЇ ДУХОВНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ:
ПЛАНЕТАРНИЙ ВИМІР****Є. А. Зеленов**

У статті розглядаються фактори, що впливають на руйнування духовної безпеки особистості. Розглядається сутність духовної безпеки особистості як комфортне безконфліктне співіснування і взаємодія в духовній сфері людини його моральних установок, ціннісних орієнтацій, естетичних поглядів, соціально-політичних переконань і національної самоідентифікації. Відзначається, що безпека духовної сфери окремої людини так чи інакше впливає на духовну безпеку всього людства і одночасно залежить від неї. Аналізуються як фактори, що сприяють підвищенню рівня безпеки духовної сфери особистості (гуманістичний вектор напрямку розвитку світової цивілізації, гуманістичний напрямок світової і національної культури, заходи влади, спрямовані на дійсне підвищення добробуту населення і т.п.), так і чинники, які посилюють деструктивні процеси в духовній сфері особистості (негативна направленість інформації в ЗМІ, негативна моральна атмосфера в сім'ї, відсутність успіхів і перспектив професійної діяльності? і, песимістичні прогнози майбутнього як для окремої особистості, так і для всього людства, агресія на особистому, груповому, державному рівні, низький рівень культури і освіти оточення, погані житлові умови, низький рівень освіти і охорони здоров'я, технократична спрямованість освіти, бюрократизація відносин людини і держави, непродумана логістика транспортних сполучень тощо).

Ключові слова: чинники духовної безпеки, культура людини, культурні цінності.

Постановка проблеми у загальному огляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Особистість, як відомо, складається з фізичного, психічного та духовного планів. Безпекою фізичного плану, тобто здоров'ям, людини опікується медицина, психічною безпекою займається психіатрія та психологія, безпекою ж духовної сфери заклопотані (чи декларують про це) багато соціальних інститутів (система освіти, засоби масової інформації, культура, мистецтво,

церкви різних конфесій тощо). Але, саме в силу того, що цією сферою опікуються багато різноспрямованих, з різними функціями і задачами інститутів суспільства, духовна сфера знаходиться в зоні перманентного ризику, піддається постійному тиску різних чинників та агентів впливу. Духовна сфера життєдіяльності людини визначає і формує інші сфери життєдіяльності суспільства та особи (побутову, службову, військову, виробничу, інформаційну, політичну та ін.). Тому розгляд небезпек у цій сфері є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Духовність особистості як педагогічна проблема вже кілька десятиліть є в центрі уваги вітчизняних дослідників. В наукових розвідках, монографіях статтях і дисертаціях вони розглядають різні аспекти цієї непрості проблеми. Особливо слід відзначити наукову школу академіка НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Г. П. Шевченко. В працях дослідниці прослідковується чітка спрямованість на пошук шляхів до вдосконалення духовного світу людини, на пріоритет в її житті краси духу, інтерес до використання в педагогічному процесі засобів мистецтва (Шевченко, 2005, 2015, 2016, 2017). Особливий інтерес дослідники цієї наукової школи виявляють до різних аспектів проблеми формування «Людини культури» (Рашидова, 2017), загальної культури особистості (Бутенко, 1994), духовних цінностей в полікультурному просторі (Долженко, 2006), педагогічного керівництва процесом виховання духовної культури студентів (Роганова, 2012), духовного розвитку учнівської молоді в регіонально-культурно-освітньому просторі (Омельченко, 2005) та багатьох інших важливих проблем.

Слід також відзначити вагомий внесок у розробку теоретичних питань формування людини культури Н. Є. Миропольської (2015, 2017), яка проаналізувала потенціал мистецтва як важливого чинника цього процесу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Духовна безпека особистості – це комфортне безконфліктне співіснування і взаємодія в духовній сфері людини її моральних установок, ціннісних орієнтацій, естетичних поглядів, соціально-політичних переконань та національної самоідентифікації.

Не має ніяких підстав вважати, що безпека духовної сфери є справою тільки самої особистості чи окремої спільноти (громади, народу, нації). Зараз людство перебуває в стадії бурхливого становлення інформаційної цивілізації, коли процеси глобалізації торкнулися не тільки сфери економіки чи політики, але й побуту, комфорту, потреб, інтересів, цінностей кожної людини. Тому безпека духовної сфери окремої людини

так чи інакше впливає на духовну безпеку всього людства і одночасно залежить від неї.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є аналіз впливу основних чинників руйнації духовної безпеки особистості та шляхів нівелювання цього впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Чинників, що впливають на духовну безпеку особистості, доволі багато. Одні з них сприяють підвищенню рівня безпеки духовної сфери, інші підсилюють деструктивні процеси в ній, вплив третіх важко оцінити однозначно, бо вони можуть сприяти як руйнації, так і зміцненню та розвитку духовності особистості.

До групи чинників, що сприяють підвищенню рівня безпеки духовної сфери особистості можна віднести гуманістичний вектор спрямування розвитку світової цивілізації, гуманістичне спрямування світової і національної культури, заходи влади, що спрямовані на дійсне підвищення добробуту населення тощо.

Група чинників, що підсилюють деструктивні процеси в духовній сфері особистості, складається, перш за все, з чинників, що впливають на свідомість людини: негативне спрямування інформації, яка подається засобами масової комунікації, негативна моральна атмосфера в родині, відсутність успіхів і перспектив професійної діяльності, напруженість у стосунках в суспільстві, песимістичні прогнози майбутнього як окремої особистості, так і всього людства, агресія на особистому, груповому, державному рівні, низький рівень культури та освіти оточення, погані житлові умови, низький рівень освіти та охорони здоров'я, технократична спрямованість освіти, зокрема – вищої, заформалізованість і бюрократизація стосунків людини і держави, непродумана логістика транспортних сполучень тощо.

До чинників, які важко оцінити однозначно, можна віднести релігію взагалі і діяльність церкви зокрема, ідеологічні впливи, діяльність як політичних сил взагалі, так і окремих політиків зокрема,

У сучасному світі спектр духовних традицій досить широкий. Однією з найсерйозніших небезпек є потрапляння в групи, які оцінюються сьогодні як деструктивні. До них відносять об'єднання (а також організації та ідеології), в яких існує спрямованість на руйнування самих підстав людського співжиття, на піддрив можливості існування суспільства, як такого і його розвитку незалежно від форми, типу існуючого суспільства.

Певну небезпеку також можуть представляти такі фактори, як «виривання» духовної традиції і практики з автентичного соціокультурного

контексту, незнання історичного тла виникнення традиції, відсутність уявлення про необхідність гармонізації та компенсації різних рівнів духовної практики, невідповідність психоемоційної сфери потенційного послідовника вчення, відсутність необхідних особистісних якостей, як у трансляторів, так і у наступників традиції і так далі.

Конструктивні духовні традиції вводять людину в стан цілісності, безумовної любові і резонансного стану спілкування зі світом через діалог. Інтенсивність і порядок цих станів можуть бути різними, але в традиційному учнівстві духовний шлях вважався пройденим тільки тоді, коли всі три стани були «освоєні» людиною.

Сучасна Україна знаходиться в перехідному стані формування нової соціально-економічної системи. Норми сучасного суспільства вже не є безумовними для підростаючого покоління, бо кризовий стан цього суспільства зробив більшість з них неактуальними і нецікавими для молоді. І це є дуже небезпечним чинником руйнації духовних засад суспільства. Наслідком дії цього чинника стала маргіналізація і криміналізація соціуму, криза освіти, дегуманізація, деінтелектуалізація, масове зубожіння населення, міжнаціональні конфлікти, корупція, правовий нігілізм, втрата позитивної перспективи розвитку тощо.

Розхитування піддаються універсальні для більшості світових культур цінності, такі як цінність людського життя, повага до особистості, її прав і свобод, повага до старших, турбота про дітей, жінок, непрацевдатних, патріотизм, дотримання загальноприйнятих норм соціальної поведінки, негативне ставлення до пияцтва і наркоманії.

Негативні тенденції суспільного розвитку охоплюють все більші верстви підлітків, молоді, знижуючи вікову межу, виявляючись в різних формах деструктивної поведінки.

Потрібна певна зміна орієнтирів у виховному процесі, причому вектор цих змін повинен бути науково обґрунтованим, узгодженим з національними особливостями регіону розташування вищого навчального закладу і з загальносвітовими тенденціями розвитку суспільства. Ми не можемо погодитися з тими, хто пропонує повну ціннісну переорієнтацію суспільства, по-перше, тому, що це річ неможлива, на наш погляд, в принципі, по-друге, вона зайва і більш того – шкідлива. Адже суспільство яке повністю відмовляється від свого минулого (з самих добрих міркувань, ясна річ) приречене на загибель, бо без коренів воно швидко прийде до повної анархії. До того ж основним вектором у розвитку ціннісних орієнтацій людства є гуманістичний. Він все більш поширюється і поступово оволодіває все більшим числом людей на планеті. Казати про те, що його перемога є остаточною поки що передчасно (інакше людство

забуло б про локальні війни, тероризм, злочини тощо), але цей напрямок відзначають всі серйозні дослідники різних наук людинознавчого спектру. Тому вирішення проблеми зміни ціннісної парадигми нам бачиться у поступовому, поміркованому русі до гуманізму, не відкидаючи нічого з набутого людством раніше у цьому напрямку. Нам видається, що ефективна підготовка студентської молоді до життя і діяльності у динамічному соціо-культурно-природному середовищі XXI століття можлива, якщо у процесі визначення ціннісних орієнтацій (по суті змісту виховання) молодих людей буде використана культурологічна парадигма виховання.

Культурологічної переорієнтації виховного процесу у вищих навчальних закладах вимагає і перехід до нового типу людської спільноти, що отримало назву «інформаційне суспільство». Сутністю цього глобального процесу є перехід від традиційно-авторитарного суспільства до відкритого, демократичного, динамічного суспільства, що постійно знаходиться в русі.

На нашу думку, одне з головних завдань виховання з погляду культурологічного підходу – навчити людину бути вільною і незалежною у будівництві своєї поведінки у всіх сферах людської життєдіяльності.

Ефективність політичної, соціальної і економічної трансформації суспільства, яке зрештою, на наш погляд, неминуче призведе до формування нової людської спільноти – єдиного людства – залежить від інтенсивності трансформації системи ціннісних орієнтацій суспільства, тобто модернізації старих і створення нових цінностей та їх інтеріоризації кожною окремою особистістю. Величезну роль у цьому процесі відіграють освітні установи і, в першу чергу, вища школа. Саме рівень вищої освіти та її спрямованість визначають рівень розвитку кожної країни, її місце у світовому співтоваристві.

В новому типі суспільства, якому іманентно притаманна постійна мінливість, динамічність, людина змушена обирати: або вона буде конформістом, що пристосовується до сьогоденних потреб і вимог життя, або вона сама буде визначати свої потреби і створювати вимоги для їх задоволення. Тому провідним методом планетарного виховання ми вважаємо самовиховання, саморозвиток. Це, на нашу думку, найбільш відповідає принципу культуровідповідності виховання, який наполегливо впроваджується у педагогічну теорію і практику ще з часів Яна Амоса Коменського.

Зміна ідеалу освіченої людини – це є природний процес самозбереження цивілізації від руйнування як матеріального, так і духовного. Якщо застосувати термінологію синергетики, то цивілізація

зараз знаходиться в точці біфуркації. На цьому етапі у людства є декілька можливостей для подальшого розвитку і від того, яку з них воно обере залежить його подальша доля і навіть фізичне існування як такого.

Подальший прогрес людської цивілізації тісно пов'язаний із переведенням мотивації та виміру особистої діяльності на ґрунт безпосередньої інтеріоризації та переживання культурних цінностей. Це повертає особистості її цілісність і здатність до конструктивного самостійного творення власних смисложиттєвих альтернатив. При цьому величезного значення набуває будь-яка форма індивідуальної культуротворчої діяльності, що реалізує етичний вимір людської поведінки. У взаємодії індивіда й культури бачиться основний ресурс духовного виживання людства, гарант правильного (тобто гуманістичного) його подальшого розвитку.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Культурологічний підхід до проблем планетарного виховання студентської молоді, на наш погляд, полягає ще й в тому, що зміст планетарного виховання органічно включає до себе культурну традицію як основу освоєння особистістю універсальних загальнолюдських цінностей і створення актуальних моральних орієнтирів. Але цей процес повинен включати також потужну критичну складову, яка не дозволить віджилити елементам культурної традиції стати перешкодою на шляху особистості до усвідомлення себе часткою єдиного людства.

Література

1. Бутенко Л. Л. Виховання загальної культури старшокласників засобами мистецтва : автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00. 01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Харків, 1994. 24 с.
2. Долженко В. О. Виховання духовних цінностей студентської молоді в полі культурного простору : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Луганськ, 2006. 192 с.
3. Миропольська Н. Мистецтво – чинник виховання людини культури (частина друга). *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2015. Вип. 4 (67). С. 72-90.
4. Миропольська Н. Є. Виховання «симфонійної» людини. *Мистецтво виховання Людини* : колект. монографія. Київ : Педагогічна думка, 2017. 304 с. С. 185-204.
5. Омельченко О. П. Духовний розвиток учнівської молоді в регіонально-культурно-освітньому просторі: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2005. 20 с.
6. Рашидова С. С. Мистецтво виховання педагога як людини культури засобами художньої літератури. *Мистецтво виховання Людини* : колект. монографія. Київ : Педагогічна думка, 2017. 304 с. С. 204-231.

7. Роганова М. В. Педагогічне керівництво процесом виховання духовної культури студентів інтегрованих груп навчання вищих навчальних закладів. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*. 2012. Вип. 1(48) С. 127-133.
8. Шевченко Г. П. Духовний розвиток особистості : Пошуки нового підходу до проблеми. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика* : зб. наук. праць / Гол. ред. Г. П. Шевченко. Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2005. Вип. 4. 232 с. (с. 221-226).
9. Шевченко Г. П. Одухотворений образ Людини Культури ХХІ століття : процес його виховання у вищій школі. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*. 2015. Вип. 5. С. 213-225.
10. Шевченко Г. П. Культура і мистецтво в ідеалотворенні особистості. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 6. С. 294-305.
11. Шевченко Г. П. Виховання краси духу : теоретичний і практичний аспекти. *Мистецтво виховання Людини* : колект. монографія. Київ: Педагогічна думка, 2017. 304 с. С. 4-34.

References

1. Butenko, L. L. (1994). *Vykhovannia zahalnoi kultury starshoklasnykiv zasobamy mystetstva* [Education of general culture of senior pupils by means of art] (Abstract of Doctor of Pedagogical Sciences Thesis). Kharkiv (ukr).
2. Dolzhenko, V. O. (2006). *Vykhovannia dukhovnykh tsinnostei studentskoi molodi v poli kulturnomu prostori* [Education of students' spiritual values in the field of cultural space] (Candidate of Pedagogical Sciences Thesis). Luhansk (ukr).
3. Myropolska, N. (2015). *Mystetstvo – chynnyk vykhovannia liudyny kultury (chastyna druha)* [Art as a factor in the education of Man of Culture (part two)]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, # 4 (67), 72-90 (ukr).
4. Myropolska, N. Ye. (2017). *Vykhovannia "symfoniinoi" liudyny* [Education of a "symphonic" person]. *Mystetstvo vykhovannia Liudyny: kolekt. monohrafiia*. Kyiv: Pedagogichna dumka (304 p., pp.185-204) (ukr).
5. Omelchenko, O. P. (2005). *Dukhovnyi rozvytok uchnivskoi molodi v rehionalno-kulturno-osvitnomu prostori* [Spiritual development of pupils' youth in the regional cultural-educational space] (Abstract of Candidate of Pedagogical Sciences Thesis). Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University, Luhansk (ukr).
6. Rashydova, S. S. (2017). *Mystetstvo vykhovannia pedahoha yak liudyny kultury zasobamy khudozhnoi literatury* [The art of educating a teacher as Man of Culture by means of belles-lettres]. *Mystetstvo vykhovannia Liudyny: kolekt. monohrafiia* (304 p., pp. 204-231) (ukr).
7. Rohanova, M. V. (2012). *Pedahohichne kerivnytstvo protsesom vykhovannia dukhovnoi kultury studentiv intehrovanykh hrup navchannia vyshchykh navchalnykh zakladiv* [Pedagogical leadership of the process of education of the spiritual culture of students of the integrated groups of higher educational institutions]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, # 1(48), 127-133 (ukr).
8. Shevchenko, H. P. (2005). *Dukhovnyi rozvytok osobystosti: Poshuky novoho pidkhotu do problemy* [Spiritual development of a personality: Search for a new

- approach to the problem]. *Dukhovnist osobystosti: Metodolohiia, teoriia i praktyka*, # 4, 221-226 (ukr).
9. Shevchenko, H. P. (2015). *Odukhotvorenyi obraz Liudyny Kultury XXI stolittia: protses yoho vykhovannia u vyshchii shkoli* [The Spiritual Image of Man of Culture of the 21st Century: the process of its education in high school]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*. #5, 213-225 (ukr).
10. Shevchenko, H. P. (2016). *Kultura i mystetstvo v idealotvorenni* [Culture and art in the ideal personality creation]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, #6, 294-305 (ukr).
11. Shevchenko, H. P. (2017). *Vykhovannia krasu dukhu: teoretychni i praktychni aspekty* [Education of the beauty of the spirit: theoretical and practical aspects.]. *Mystetstvo vykhovannia Liudyny: kolekt. monohrafiia* (304 p., pp. 4-34) (ukr).

ФАКТОРЫ РАЗРУШЕНИЯ ДУХОВНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЛИЧНОСТИ: ПЛАНЕТАРНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

Е. А. Зеленов

В статье рассматриваются факторы, влияющие на разрушение духовной безопасности личности. Рассматривается сущность духовной безопасности личности как комфортное бесконфликтное сосуществование и взаимодействие в духовной сфере человека его нравственных установок, ценностных ориентаций, эстетических взглядов, социально-политических убеждений и национальной самоидентификации. Отмечается, что безопасность духовной сферы отдельного человека так или иначе влияет на духовную безопасность всего человечества и одновременно зависит от нее. Анализируются как факторы, способствующие повышению уровня безопасности духовной сферы личности (гуманистический вектор направления развития мировой цивилизации, гуманистическое направление мировой и национальной культуры, меры властей, направленные на действительное повышение благосостояния населения и т.п.), так и факторы, усиливающие деструктивные процессы в духовной сфере личности (негативная направленность информации в СМИ, отрицательная моральная атмосфера в семье, отсутствие успехов и перспектив профессиональной деятельности, пессимистические прогнозы будущего как для отдельной личности, так и для всего человечества, агрессия на личном, групповом, государственном уровне, низкий уровень культуры и образования окружения, плохие жилищные условия, низкий уровень образования и здравоохранения, технократическая направленность образования, бюрократизация отношений человека и государства, непродуманная логистика транспортных сообщений и т.д.).

Ключевые слова: факторы духовной безопасности, культура человека, культурные ценности.

**FACTORS OF DESTRUCTION OF SPIRITUAL SAFETY OF THE
PERSONALITY: PLANETARY MEASUREMENT****E. A. Zelenov**

The article examines the factors that influence the destruction of a person's spiritual security. The essence of a person's spiritual security as a comfortable conflict-free coexistence and interaction in the spiritual sphere of a person of his moral attitudes, value orientations, aesthetic views, socio-political convictions and national self-identification is considered. It is noted that the security of the spiritual sphere of an individual affects the spiritual security of all humankind and at the same time depends on it. The author of the article analyses both the factors that contribute to the enhancement of the level of security of the spiritual sphere of the individual, such as the humanistic vector of the direction of the development of world civilization, the humanistic direction of the world and national culture, the measures taken by the authorities aimed at real improvement of the well-being of the population, etc., and the factors that strengthen destructive processes in the spiritual sphere of the individual such as negative direction of information in the media, negative moral atmosphere in the family, lack of success and prospects for professional activity, pessimistic forecasts of the future for the individual as well as for all mankind, aggression on the personal, group, state level, low level of culture and education environment, poor housing conditions, low level of education and health, technocratic focus is educated I bureaucratization of the relationship between man and the state, ill-conceived logistics transport communications, etc.

Key words: *Factors of spiritual security, human culture, cultural values.*

Зеленов Євгеній Анатолійович – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології Національного фармацевтичного університету (м. Харків, Україна). E-mail: olmer1954@gmail.com

Zelenov Evgeniy Anatoliyovich – Ed.D., Professor at Pedagogics and Psychology Department of National Pharmaceutical University (Kharkiv, Ukraine). E-mail: olmer1954@gmail.com